

Doğumunun 800. Yılında
Hacı Bektaş Veli
Sempozyumu (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009)

BİLDİRİLER

T.C. Başbakanlık
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 399
Bilimsel Toplantılar Dizisi: 49

ISBN: 978-975-16-2335-5
İLESAM: 2009.06.Y.0143.389

DOĞUMUNUN 800. YILINDA
HACI BEKTAŞ VELİ
Atatürk Kültür Merkezi 2010
Birinci Baskı • 1000 Adet

Editör: Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Düzeltili: Dr. Alev KÂHYA BİRGÜL

Kapak Resmi: Erdoğan YAVUZ

Atatürk Kültür Merkezi
Ziyabey Caddesi Nu:19, 06520 Balgat - Ankara
Tel : 0 312. 284 34 18 - 284 34 25
Belgegeçer : 0 312. 284 34 65
e-posta : gensekreter@akmb.gov.tr
Internet : www.akmb.gov.tr

**Kapak Tasarımı ve Sayfa Mizampajı
Grafiker**

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tel: 0 312. 284 16 39 (pbx) • Faks: 0 312. 284 37 27
E-mail: grafiker@grafiker.com.tr • Web: www.grafiker.com.tr

Baskı ve Cilt

Yeni Reform Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Caddesi, No: 91/2 İskitler - Ankara
Tel: 0 312. 341 20 92 • Faks: 0 312. 341 20 93 • E-mail: reformmatbaasi@ttmail.com

Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli (2009:Nevşehir)
Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, 17-18 Ağustos:2009:Bildiriler / yayına
hızl. Filiz Kılıç - Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2009.
xxx, 440 s.: fotoğ. (kimi renkli), res., hrt., tbl., 24 cm. - (AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi yayını;
399. Bilimsel toplantılar dizisi;49).

ISBN: 978-975-16-2355-5

1. HACI BEKTAŞ-I VELİ, 1209-1271
 2. SEMPOZYUM -- TÜRKİYE
 3. BEKTAŞİLİK, TASAVVUF -- TÜRKİYE
 4. HACI BEKTAŞ-I VELİ -- TÜRKİYE -- SEMPOZYUMLAR
- I. Kılıç, Filiz, Prof. dr., yay. haz. II. E.a. III. Dizi.

297.75250

Tarih Ve Gündelik Gerçeklik Karşısında Hacı Bektaş Velî Ya Da Referans Arayışının Sınırları

Necdet SUBAŞI*

ÖZ

Bu bildiride Hacı Bektaş Velî'nin biyografisi, soy kütüğü yada bugün bize bıraktığı mirastan çok, bu günden geriye doğru bir yolculuk yaparak bu günün koşulları içinde ürettiğimiz Hacı Bektaş algısını tartışmaya açarak bir tür referans analizi yapmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Velî, Alevilik, İnanç, Kuran-ı Kerim.

ABSTRACT

It this declaration, I wold like to make a kind of reference analysis going back from today to past or coming up for discussion of Hacı Bektaş perception in todays conditions rather than his biography, his pedigree or his cultural inheritance he left us.

Key Words: Hacı Bektaş Velî, Alawism, Faith, the Koran.

Değerli konuklar, ben aslında bu bildirimde Hacı Bektaş Velî'nin biyografisi, soy kütüğü ya da bugün bize bıraktığı mirastan çok, bugünden geriye doğru bir yolculuk yaparak ya da bugünün koşulları içinde ürettiğimiz Hacı Bektaş algısını tartışmaya açarak bir tür referans analizi yapmak istiyorum. Bunu ne derece başarıyorum bilmiyorum, çünkü uzunca bir süreden beri Alevi çalıştayını olarak bilinen bir organizasyonun koordinatörlüğünü yapıyorum. Bu koordinatörlük eksenini etrafında karşıma en çok çıkan sorunlardan birisi, daha doğrusu içinden çıkılmaz gibi görünen kargaşalardan birisi, Alevilerin

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Ankara, e-posta: nsubasi@sde.org.tr.

kendileri için neleri referans aldıkları. Alevilerin referansı nedir? Eğer bir öze, bir bağlama, bir temele ya da bir metne başvurmamız gerekiyorsa, öyle bir gereklilik söz konusuysa Aleviler için böyle bir şeyden söz edilebilir mi? Bir özden söz edilemiyorsa bu parçalı Alevilikler ne olacak, bir özden söz edilebilirse o zaman hangi öz? Böyle bir tartışma var. Tabii karşımda Cemal Şener'i görünce ne kadar dikkat ediyorum, Hasan Onat'ı görünce ne kadar dikkat ediyorum. Çok dikkat etmeye çalışıyorum, ama insanlar iki dakika dikkat ederlermiş, ondan sonra neyse o olurmuş.

Değerli konuklar, referans kavramı konusunda değerlendirme yapmak istiyorum. Referans gündelik yaşamda pek çok kez iş başvurularında kullandığımız bir şeydir. *Referansınız nedir?* derler ve siz de birkaç ismi hatır gönül işi sayarsınız, *bizim referansımız odur, onların hatırına, onların yüzü suyu hürmetine beni bu işe alın* deriz. Bizim sosyal bilimlerde referans kavramından söz ettiğimiz zaman şunu demeye getiriyoruz: Ben söylemi, bu argümanı, bu görüşlerimi şu referans setine, etrafında yaptığım okumalardan elde ettim, şu referans setine, şu referans öğelerine başvurarak, bunların ürettiği bilgileri dikkate alarak, bu haritada, bu havzada dolaşarak bu bilgilerin sahibi oldum.

Eğer beni, söylemimi, argümanlarımı doğrudan masaya yatırmak istiyorsanız biraz da referanslarıma bakmak zorundasınız, yani bir Alevi olarak, bir Bektâşi olarak bana ilişkin bir tartışmanız, bir sorgulamanız, bir müzakereniz olacaksa, benden başlamayın bu işe, biraz gerilere gidin, benim referanslarımı, benim belli başlı başvuru kaynaklarımı hesaba katın. Ben yetersiz olabilirim, iyi yansıtıyor olmayabilirim, bende bu iş bitebilir, bende bu iş kilitlenebilir, ama benim bir referans setim var. Bu nedenle söylemlerimi, analizlerimi ya da bir Alevi olarak belli başlı argümanlarımı hesaba katarken benim bir yıllık, on yıllık, yirmi yıllık bir süreç olmadığımı, geriye doğru uzunca bir sürecin, uzunca bir halkanın parçası olduğumu görmeniz gerekir. Biz bunu söylemek istiyoruz, yani birine referanslarımızdan bahsettiğimiz zaman biz bu bilgi stoklarından, bilgi kaynaklarından ham ya da kullanışlı, somut ya da soyut bir bilgi deposundan, bir referans sitesinden, setinden yararlandığımızı söylemek istiyoruz.

Eğer Hacı Bektaş Velî'nin türbesini ziyaret ederseniz -ki mutlaka bugün bir şekilde ziyaret ettiniz- oradaki ziyaretçilerin büyük bir çoğunluğunun bu referansları uzun erimli bir okumayla elde etmediğini de göreceksiniz. O ziyaretgahta dolaşan "*hacılar*" herhalde ciddi bir teoloji eğitimi görmediler, ciddi bir okuma yapmadılar. Bizim bir set olarak algıladığımız bir referans dünyasından ciddi anlamda nasip lenmediler, ama bir şeyleri tekrarlıyorlar ve aynı şekilde tekrarlıyorlar. Deminki bildiride de anlatıldı, bir ritüel tekrarı var, bir uygulama tekrarı var. Nasıl oluyor da birbirine bu kadar benziyor, hatta sadece burada değil, bütün bir coğrafyanın her tarafında, Balkanlarda, Orta Asya'da, Türkistan'da, Azerbaycan'da, her yerde birbirine benzer bir uygulama, bir ritüel ortaklığı var. Tabii biliyoruz ki bu muhataplarımız eğitilmiş insanlar değildir, bunlar çok ciddi bir sürecin parçası değildirler. Okuma, pozitif anlamda bir eğitimin, entelektüel bir uğraşın sonucunda bunları öğrenmiş değildirler. Belli ki sözlü bir kültürle muhatabız.

Sözlü ya da yazılı Alevilik konusundaki referanslarını kullanan, o referanslara başvuruda bulunan herkes için bugün çok ciddi bir tartışma var. Bu referansları kullanacak mıyız, geçmişî hatırlayacak mıyız, yoksa geçmişî bir yük olarak görüp yeni şeyler mi söyleyeceğiz? Hacı Bektaş külliyesinin içine doluşan konuklara baktığımız zaman, onların bu referanslardan memnun olduğunu görüyoruz, bu referans dünyasının içinde dolaştıklarını görüyoruz. Çok özür dilerim, Alevi entelektüellerine, yazarlarına, çizerlerine ulaştığımız zaman, Alevi yazar, çizer, akademisyen, entelektüel arkadaşlarımıza, aktörlere göz gezdirdiğimizde, sanki bu genel geçer havayı bir yük olarak algılıyorlar. Bu genel geçer havaya karşı biraz küçümser, biraz dalga geçer ya da bazen görmezden gelir gibi bir hava içerisinde, bir eleştirel bakış açısı içerisinde yer alıyorlar. Bu Sünnilerin seleflerine çok benziyor. Biliyorsunuz Sünni selefi anlayışta da bunun en sert örneği Vahabiliktir. Biraz daha ileri giderseniz Vahabilikte demir atabilirsiniz.

Sünni selef anlayışta da halk katında gezinen farklı İslami pratiklere karşı dinsel bir kibir vardır. Bunlar yanlış yapmaktadırlar, yoldan çıkmışlardır, yaptıklarının çoğu şirktir, bunları kabul etmemek gerekir,

Kuranı Kerim’de bunların hiçbirinin kaynağı yoktur türünden biraz arınmacı, biraz safçı, özcü bir İslam selefi Sünni söylemde ağırlığını korur. Aynı şey, belki ben biraz zorluyorum, eşleştirme yapıyorum, birbirine benzetmeye çalışıyorum, çünkü hikaye ortak olunca hepimiz ortaklaşa bir derdi konuşuyoruz. Sanki Alevilerde de bu referansla ilgili bizi var eden, bizi inşa eden, bizi her gün yeniden kuran bu geleneğe karşı ciddi bir eleştirel karşı duruş var, ama bu karşı duruş somut olarak metne yansımıyor, somut olarak eyleme yansımıyor. Bu pratikler terk edilerek, o ritüellerden uzaklaşılarak gerçekleşiyor. Bunların birtakım nedenleri var tabii, hiçbir şey birdenbire olmuyor.

Tekrar başa dönecek olursak, bugün bir referans anlayışıyla karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Bugün kendimizi nasıl kuracağız, bugün hangi Alevilik sorusuna nasıl yanıt vereceğiz? Bir sürü Alevilikler var. Bu Alevilikleri hangi değerler sıkalası içinde tanımlayacağız, hangi referans setini kullanışlı hale getireceğiz ve onu kullanacağız? Örneğin geleneği Hacı Bektaş’a, Bektaş Veli’ye mi götüreceğiz, geleneği Orta Asya’daki kadim inançlara, Şamanizme mi götüreceğiz ya da bölgedeki Zerdüştlük, diğer yerleşik inançlara mı götüreceğiz? Aleviliği eklektik bir buluşma noktası olarak mı, bir toplama inanç olarak mı algılayacağız? Hacı Bektaş’ın sonradan oldukça mistik bir çerçeveye bürünmüş geleneğine mi götüreceğiz, Kemalizme mi götüreceğiz, nereye götüreceğiz Cemal Bey?

O kadar çok Alevilikler var ki, bir sürü referans var ve bunlardan birinde karar kılıp Aleviliği onun üzerinden inşa etmek ya da onun üzerinden dokunulmaz kılmak gerekiyor. Bu söylediklerim içinde inşa, çaba, kurma falan olunca birdenbire haklı olarak pek çok Alevi dostumuz tepki gösteriyor ve “bizi yeniden mi inşa edeceksiniz, bize bir müdahale mi öngörüyorsunuz? Biz kendi işimizi biliriz, bizi bize bırakın. Biz kendi derdimizi halletmeyi biliriz, sakın ola ki bize karışmayın, yakarız sizi” diyorlar. Bu havayı görüyoruz. Bu çok yerinde bir havadır, yerinde bir tepkidir, çünkü böyle bir sorun yok, ama bu sorun eğer böyle anlaşılıyorsa Alevilerin gösterdiği tepki çok yerinde bir tepkidir. İyi de o zaman dışarıdan şunu sormama izin verin: Nesiniz

siz, kimsiniz, nereden gelip nereye gidersiniz, söyleminiz nerelerden beslenir, referanslarınız nedir, sizi nasıl anlayacağız, farkınız nedir, buluşma noktanız nedir vesaire gibi bu soruları sormak zorundayız.

Bu sorular bir şekilde mahrum, bir şekilde mağdur, bir şekilde mazlum olarak tanımlanmış ve hepimizin de neredeyse uzlaştığımız bir tarif bu. Böyle bir kumpasa, bir dışlanmaya maruz kalmış bir topluluk için sorulamayacak sorulardır, çünkü bizde cevapları hazırdır. Ne ektiyseniz onu biçiyorsunuz. Çaldıran'ı hatırlatacaklardır bize, Madımak'a kadar gelen bir hikaye anlatacaklardır somut. İster bugünden örnekler vereceklerdir, ister geçmişten örnekler vereceklerdir ve diyeceklerdir ki "bizim kendi referanslarımızı diri tutmaya, kendimizi canlı tutmaya hiç mi hiç mecalimiz kalmadı, vuruldukça vurulduk, ezildikçe ezildik." Bunları da kabul etmek zorundayız.

Bunları -çok âdettendir- hangi şapkayla konuşuyorum diye Hüseyin Bey bazen söylüyorlarmış. Benim bir Sünni şapkam var. Yok, öyle bir şey değil. Türk yurttaşı, Türk vatandaşı olarak bunu söylüyorum. Bu görüşlerimi ya da bu eğilimin bu kışkırtıcı soruların arkasında kuşkusuz içinden geldiğim kültürel donanımın bir etkisi var. Bir söylemin içinden geliyorum. O söylemleri dışarıda bırakarak konuşuyor değilim, ama bunu söylerken kendimi de zorlayarak konuşmaya çalışıyorum, çünkü bunları konuşmazsak -Murtaza Bey burada mı bilmiyorum- o zaman pek fazla da bir şey söylemiş olmuyoruz. Sorunun altını çizmemiz gerekiyor.

Kabul etmek gerekiyor ki Aleviler kendilerine geldiklerinde çok zaman geçmişti, yani cumhuriyetle birlikte büyük bir sadakatle Atatürk'e onun arkadaşlarına bağlandılar. Cumhuriyetin Osmanlı pratiklerinin pek çoğunu terk edeceğini ve doğal olarak Alevilerin önünü açacağını, Alevilerin tikanmalarını, geleneksel dışarıda bırakılmışlığın getirdiği sorunları cumhuriyet sayesinde aşacaklarını düşündüler ve bu inançla, hatta bu imanla bugüne kadar geldiler. Bugünlerde gördüğüm kadarıyla bu sadakat ilişkisini sorgulayanlar var, yavaş yavaş bu konuda birtakım tartışmalar var, ama bu sadakati sürekli vurgulayan, bu sadakate sık sık gönderme yapan yaygın şeyler de var. Cumhuriyetin

teminatı olarak Aleviliği görenler var, cumhuriyetin teminatı olarak Aleviliği sorgulayanlar var. Ne diye cumhuriyetin teminatıymış diyenlerin soruları herhalde başka bir yerden geliyor. "Biz onun teminatıyız" diyenler de yüksek bir korumacılık hissiyle cumhuriyete sahip çıkıyorlar ve bu konudaki tepkileri azaltmaya çalışıyorlar.

"Bu vefa, bu karşılıklı güven ilişkisi içerisinde Aleviler kendilerinin farkına vardıklarında" dedim, bu herhalde 90'lı yılları falan net olarak buluyor. Birtakım yaşanan trajediler, dışlanmalar, bugün ne tür açıklamalar yaparsak yapalım bizi rahatlatmayan şeyler. Provokasyon diyoruz, ama bizi rahatlatmıyor. İyi de niye oldu? İşin içinde iş var, bu işi herhalde yurt dışından yabancı düşmanlar, ajanlar yaptı. Niye aktör olarak bizimkiler vardı, niye oradaydık? Bütün bu soruları sorduğumuz zaman anlaşılıyor ki bu referanslarımıza yeniden bakmak, yeniden kök orijin üzerine bir saflaşmaya, bir tartışmaya dahil olmak gerekiyor. Benim kişisel kanaatimi sorarsanız, Aleviler bu tartışmalardan korkuyorlar, çekiniyorlar.

Mesela şöyle bir tartışma okudum -çok dikkatli kullanıyorum bu ifadeleri-, şöyle bir şey: "Bizi geleneğe davet eden her şey sonuçta bizi seriata götürür." Geleneğe karşı böyle bir eleştirel duyarlılık var. Belki ben bu cümleyi, bu alıntıyı sizin çok daha iyi kavrayacağınız şekilde okuyabilirdim, ama bu salonda bu ifadeleri de kullanmak istemediğimi söylemek istiyorum. Geleneğe karşı, gelenekte olan her tür otantik resmi, hikayeyi, İslam'la ve İslam'ın Sünni yorumuyla buluşturan yeni bir Alevilik doğuyor. Geçmişe bakmayı tasarladığınız her seferde geçmişteki her resmi Sünniliğin bir varyantı, bir kopyası olarak görmek, dolayısıyla bu hikayeye dahil olmak, öyle sanıyorum ki Aleviliğin Sünniliğin içinde zaten öteden beri olduğunu düşündüğümüz asimilasyonunu hızlandırmış olacak. En iyisi mi bu geleneği yeniden üretelim, yeniden kuralım, ama bunu kurarken de Sünni terminolojiden uzaklaşalım, hatta çok daha can sıkıcı bir şey, dinsel teolojik terminolojiyi terk edelim. Bir topluluk kendi varlığını, olmazsa olmaz terminolojilerden kurtararak, yani biraz daha ileri gitmek istiyorum, kendi terminolojisini sekülerleştirirse ortada ne kalır?

Aramızda dinler tarihçileri, antropologlar var. Çok değerli katılımcılar arasında eminim ki bu konuyu benden çok daha iyi tartışabilecek arkadaşlar var. Terminolojiyi olabildiğince laikleştirdiğimizde, din dışı hale getirdiğimizde bu kuru, bu hiç de insanın kalbine, yüreğine dokunmayan terminolojiyle nasıl bir gelenek ve nasıl bir dinsellik iddiasında bulunacağız? Hacı Bektaş Külliyesinin kapılarına, eşiklerine alınlarını, ellerini, ağızlarını sürenlere hangi dille ulaşacağız, hangi dil onların o çoğulcu karakterini kuşatabilir? Radikal, seküler, kavgacı, gelenekten hiçbir şey devşirmemeye and içmiş bir dil mi, yoksa bu dille de hesaplaşmaya çalışan, bunu da kazanım olarak gören, bu dili de bir güç olarak üreten, ancak aynı şekilde geleneği de yeniden tasarımıyan bir şey mi? Tabii ki şunların farkındayım: Modernleşme süreci bütün geleneksel yapıları paramparça etti. Bu süreçte Aleviler başkalarından daha fazla hasar gördüler; şehirleşme, göç, modern bilginin hanelerimize nüfuz etmesi, rasyonalizm.

Pozitivist bir algı düzeyinden gelen insanlar, Aleviler evrim konusunda ne kadar duyarlılar, evrim konusunda Sünni “yobazlığa” karşı ne kadar da çok sert öfkeli yorumlar yapıyorlar? Peki yaşadığımız ritüelleri nasıl açıklayacağız modern Alevi olarak. Burada öyle sanıyorum ki modern Aleviler biraz ihmalkarlar ve kimse bunu onlara söylemiyor. Bağırırken, çağırırken, gürültü yaparken eşit insan, eşit yurttaşlık haklarımızı ifade ederken aslında çok daha önemli bir şeyi kaybediyoruz, çok daha önemli bir terminolojiyi kaybediyoruz. O terminoloji konusunda da önderlerimiz, aktörlerimiz maalesef yeteri kadar hırçın, yeteri kadar kararlı bir dil geliştiremiyorlar. Dolayısıyla modernliğin, modernitenin ve modernizmin, artı Kemalizmin, artı otoriteryenliğin, artı rasyonalizmin, kendine özgü bir aydınlanmanın hanelerimize nüfuz ederek ürettiği bir dil, ürettiği yeni bir Alevilik birkaç on yıl sonra, samimiyetle söylüyorum gelenekli olan her şeyi tam da cumhuriyetin kuruluşunda tanımladığımız gibi hurafe olarak algılamaya hazırdır, sırtımızda bir yük olarak görmeye hazırdır, bunlardan kurtulmak için de belki Sünnilerin yaptığından çok daha betelerini yapmaya hazırdır.

Hepinize saygılar sunarım.

Hacı Bektaş Veli Heykeli